



UO'K: 378.014.15

**BO'LAJAK PEDAGOGLARNI KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHNING IJTIMOIIY-PEDAGOGIK ZARURATI****СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ****THE SOCIO-PEDAGOGICAL NECESSITY OF PREPARING FUTURE PEDAGOGUES FOR PROFESSIONAL ACTIVITY**

**Meliqo'ziyev Abrorjon Akram o'g'li**   
Farg'ona davlat universiteti tadqiqotchisi

**Annotatsiya**

Maqolada bo'lajak pedagoglarning kasbiy faoliyatida hisobdorlik ko'nikmalarini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari, mustaqil ta'lim asosida bo'lajak pedagoglarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda hisobdorlik ko'nikmalarini rivojlantirish tizimi, mustaqil ta'lim asosida bo'lajak pedagoglarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda hisobdorlik ko'nikmalarini rivojlantirish samaradorligi o'rganilgan. Shuningdek, bo'lajak pedagoglarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda hisobdorlik ko'nikmalarini rivojlantirishning pedagogik asoslari va ustuvor yo'nalishlari tahlil qilingan.

**Аннотация**

В статье рассмотрены теоретико-методологические основы развития навыков ответственности в профессиональной деятельности будущих педагогов, система развития навыков ответственности при подготовке будущих педагогов к профессиональной деятельности на основе самостоятельного обучения, при подготовке будущих педагогов к профессиональной деятельности. деятельность на основе самостоятельного обучения. Изучена эффективность развития навыков ответственности. Также были проанализированы педагогические основы и приоритеты развития навыков ответственности при подготовке будущих педагогов к профессиональной деятельности.

**Abstract**

In the article, the theoretical-methodological foundations of the development of accountability skills in the professional activity of future pedagogues, the system of development of accountability skills in preparing future pedagogues for professional activity based on independent education, in the preparation of future pedagogues for professional activity based on independent education. The effectiveness of developing accountability skills has been studied. Pedagogical bases and priorities for developing accountability skills in preparing future pedagogues for professional activities were also analyzed.

**Kalit so'zlar:** bo'lajak pedagog, texnologiya, kompetentlik, takomillashtirish, pedagogik, texnologik, model, didaktik, shakl, metod, vosita, baholash, kreativ fikrlash, kasbiy faoliyat, mustaqil ta'lim, hisobdorlik ko'nikmalari.

**Ключевые слова:** будущий педагог, технология, компетентность, совершенствование, педагогический, технологический, модель, дидактический, форма, метод, инструмент, оценка, творческое мышление, профессиональная деятельность, самостоятельное обучение, навыки ответственности.

**Key words:** future pedagogue, technology, competence, improvement, pedagogical, technological, model, didactic, form, method, tool, assessment, creative thinking, professional activity, independent education, accountability skills.

**KIRISH**

Bugungi kunda bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash va shu asosida ta'lim sifatini oshirish masalalari dolzarb ta'limiy muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Zamonga xos yangicha ta'limda shaxsiy, insonparvarlik tamoyilini mustahkamlash pedagogik faoliyatga ta'lim jarayoni subyektlari – talabalar va o'qituvchilarning shaxsiy kamolotini takomillashtirish va amalga oshirish uchun sharoit muhayyo qilish bilan bog'liq yangi qirrasini beradi. Bunday sharoitda kasbga bo'lgan qiziqish o'qituvchining ajralmas motivatsion sohasining etakchi, tizimli tarkibiy qismiga aylanadi, shaxsiy o'zini-o'zi anglash sohasi sifatida pedagogik faoliyatning yangi ma'nosini amalga oshiradi.

### ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-pedagogik tayyorgarligini rivojlantirish muammolari bilan O.A.Abdulina, L.V.Andropova, Y.K.Babanskiy, V.P.Bespalko, S.Y.Batishev, YE.M.Borisova, I.V.Grishina, E.F.Zeyer, I.A.Zimnyaya, V.A.Kan-Kalik, Ch.Crook, K.Daphne, L.Galliani, E.C.Jansen, M.Nentwich, A.Pritchard, W.Richardson, R.X.Djurayev, A.R.Xodjabayev, U.I.Inoyatov, N.A.Muslimov, Sh. Qurbonov, Q.T.Olimov, E.O.Turdiqulov, M.B.O'razova, J.A.Hamidov, Z.K.Ismailova, X.F.Rashidov, O'Q.Tolipov, Sh.S.Sharipov, D.O.Ximmataliyev, O.E.To'raqulov, B.A.Nazarova, B.S.Nuridinov va boshqalarning ishlarida muayyan darajada tadqiq qilingan. Shuningdek, mustaqil ta'limni tashkil etishda elektron resurslardan foydalanish usullari, masofadan o'qitish texnologiyalarini qo'llash muammolari ustida A.A.Abduqodirov, M.M.Aripov, U.SH.Begimqulov, R.H.Jo'rayev, F.I.Zakirova, R.D.Shodiyev, N.I.Taylaqov, U.M.Mirsanovlar izlanishlar olib borishgan.

### NATIJALAR VA MUHOKAMA

Globalashuv jarayonida bo'lajak o'qituvchilarda ta'lim shaxsni har tomonlama tarbiyalash, unda komillik va malakali, etuk mutaxassisga oid jihatlarni shakllantirish muhim o'rin tutadi. Bugungi shiddatli kechayotgan vaqtda talabalarni qisqa davrda va asosli ma'lumotlar bilan qurollantirish, ular tomonidan turli fan jihatlarni puxta o'zlashtirishlariga zarur shart-sharoitlarni yaratishni taqozo etmoqda.

Modernizatsiya sharoitida ta'lim jarayonining barcha imkoniyatlariga ko'ra, shaxsni rivojlantirish, ijtimoiylashtirish va unda mustaqil, tanqidiy, ijodiy fikrlash qobiliyatlarini tarbiyalashga yo'naltirilishi talab etilmoqda. O'zida aynan shu imkoniyatlarni aks ettirgan ta'lim shaxsga yo'naltirilgan ta'lim deb nomlanadi.

O'zbek tilining izohli lug'atida "kasb – inson mehnat faoliyatining ma'lum tajriba, tayyorgarlik talab etadigan biror turi, sohasi; hunar" sifatida tariflanadi.

Pedagogika fanidan izohli lug'atda "kasb" tushunchasiga - "maxsus tayyorgarlik va ish tajribasi natijasida ma'lum bir sohada kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun nazariy bilimlar majmuasini, amaliy ko'nikma va malakalarni egallagan, uni jismoniy imkoniyat, aqliy qobiliyat va yuridik xuquqlarini ta'minlovchi insoniy faoliyatning turidir" - deb tariflangan.

Kasb tanlash va kasbiy faoliyatni shakllantirishga oid masalalar bir qancha pedagog olimlarning ilmiy-tadqiqot ishlarida yoritilgan. Jumladan: Professor J.Xasanboyev bo'lajak mutaxassislarni tayyorlashda kasbiy faoliyatga e'tibor qaratadi va kasbiy faoliyatga quyidagicha ta'rif beradi: -Kasbiy funktsiya - tegishli o'quv muassasalarining bitiruvchisiga tegishli bo'lib, shaxsning hayotda egallagan sohasida faoliyat ko'rsata olish, o'z kasbi doirasida bilimlarini o'zlashtirish va ularni og'ishmay amalda joriy eta olish faoliyatidir.

Profssor M.Ochilov o'zining "O'qituvchi odobi" asarida "Faoliyatning ma'lum bir sohasi bilan shug'ullanuvchi kishilarga taalluqli ahloqiy normalar va talablar ham bor bunday ahloq kasb (professional) ahloq deyiladi" degan fikrlarni beradi. Olim bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda yuksak axloqiy sifatlarni tarbiyalash zarurligini ta'kidlaydi.

Pedagog olim A.Xoliqov o'z tadqiqotida o'qituvchilik kasbi mazmun mohiyatini asoslab "Pedagogik kasb - bu komil inson sifatida harakatlantiruvchi ijtimoiy ahamiyatga molik fazilatlarining barqaror tizimidir" degan fikrni beradi.

Olim B.X.Raximov o'z tadqiqotida bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy madaniy munosabatlarini tadqiq etgan. Uni fikricha: "Kasbiy madaniy munosabatlar shaxslararo amal qiladigan, ijobiy munosabatlar yechimiga erishishda asosiy vosita, vazifasini bajaradi va shaxs faoliyatini takomillashtirishga xizmat qiladi".

Shuningdek, tadqiqotchi G.Boymurodovning tadqiqotida "Pedagogik kasbga tayyorgarlik samarasini, ko'proq fanlarni chuqur o'zlashtirish va amaliyotda natijasini ko'ra bilishni chuqurlashtirish" deb ta'kidlaydi. Yuqoridagi olimlar tadqiqotlari yuzasidan ma'lum bo'ladiki, bo'lajak mutaxassislarni kasbiy faoliyatiga tayyorlash murakkab va ko'p qirrali jarayondir.

Pedagog olim N.M.Egamberdiyeva o'zining izlanishlarida pedagoglarni "kasbiy yetuklik"gi har bir mutaxassis uchun zarurligini ta'kidlaydi. Kasbiy yetuklik yaxlit bir tizim sifatida bir qancha tarkibiy qismlarni o'zida uyg'unlashtiradi: Ularga "pedagogik madaniyat, ijodkorlik, pedagogik aql-idrok, pedagogik bilimga egalik, individual faoliyat, insonparvarlikka yo'naltirilganlik, ijtimoiy faoliyat" ni kiritish mumkin.

Professor N.Muslimov o'zining doktorlik dissertatsiyasida mutaxassislarining kasbiy faoliyatini tashkil etish borasidagi fikrlarni berib, quyidagi fikrlarni bayon etadi: "Shaxsda kasbiy sifatlarning mavjudligi uning mutaxassis sifatida shakllanganlik ko'rsatkichi orqali ifodalanadi. Mutaxasning kasbiy faoliyatini tashkil etish jarayoni ma'lum bosqichlarda ketma-ketlikda amalga oshiriladi".

Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayorgarligini oshirish, ularning pedagogik faoliyatdagi muvafaqiyatlarini tadqiq etish masalalari ko'plab xorijlik olimlar tomonidan ham o'rganilgan. Jumladan, zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda kasbiy o'zini o'zi boshqarish jarayonida shaxsning kasbiy rivojlanishining eng to'liq psixologik shakllari E.F.Zeyer tomonidan o'rganilgan. U kasbiy tayyorgarlikni kasbiy faoliyat tuzilmasining asosiy tarkibiy qismlaridan biri sifatida baholaydi. Shuningdek, shaxsning yo'naltirilganligi, professional jihatdan muhim fazilatlarini, professional jihatdan muhim psixofizologik xususiyatlarini ifodalaydi.

M.I.Lukyanova o'qituvchining psixologik-pedagogik salohiyati asosida pedagogik faoliyat uchun yuqori darajadagi professional tayyorgarlik va o'quv jarayonida talabalar bilan samarali o'zaro munosabatlarga ega bo'lgan shaxsning o'ziga xos xususiyatlarini tushunadi.

Pedagogik ensiklopediyada mustaqillik quyidagi ikki sifati bilan xarakterlanadigan shaxsning muhim jihati deb aks etilgan: birinchidan, shaxs egallagan bilim, ko'nikma va malakalar yig'indisi; ikkinchidan, shaxsning ob'ekt (predmet, hodisa, jarayon)larga ta'sir natijalari, shart-sharoitlariga munosabati, shuningdek, boshqa shaxslar bilan aloqalari sifatida e'tirof etilgan. Pedagogikada kasbiy mustaqillik haqida aniq biror qat'iy fikrga kelinmagan degan g'oyani S.Y.Axmadaliev o'z tadqiqot ishida ko'rsatib o'tgan.

Ilmiy izlanishlar shuni ko'rsatadiki, S.Y.Batishev ta'lim oluvchilar o'z kasbiy mustaqilligini shakllantirishda ishni qilish ketma-ketligini rejaga asosan ko'zlangan natijaga erishish yo'llari va usullarini izlasin, zamonaviy jihozlar bilan ishlashda o'z mehnatini ilmiy tashkil etsin, ishida uchraydigan qiyinchiliklarini o'zi hal etsin deydi.

G.I.Ajikin «Kasbiy mustaqillik – bu bo'lajak mutaxassisning o'z kasbi, ixtisosligi bo'yicha chuqur va har tomonlama puxta bilim, malaka, texnik tafakkurga ega bo'lgan holda o'zgaruvchan zamonaviy ishlab chiqarish sharoitlariga erkin moslasha olish, dolzarb istiqbolli masalalarni oldindan bashorat qilish, qo'yilgan talab va shart-sharoitlarni to'g'ri baholay olish, ularning maqbul echimini topish qobiliyatidir».

Ko'pgina olimlar, jumladan, N.V.Kuzmina, K.K.Platonov, V.A.Slastyoninlar har qanday inson o'z faoliyatini erkin fikr ostida amalga oshirishi kerakligini ko'rsatib berishgan. Kasbda barqaror faoliyat yuritishga tayyorgarlik nazariyasi nuqtai nazaridan ko'zlanganda, bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy barqarorlik faoliyatidagi mustaqilligi uning kasbiy-pedagogik faoliyatning ilk bosqichida boshlanadi.

## XULOSA

Izlanish jarayonidagi kuzatish va tajribalarimiz shuni ko'rsatdiki, dastlabki holatlarda talabalarda pedagogik mahorat birmuncha past darajada rivojlangan. Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy barqarorlikni shakllantirishga yo'naltirilgan nazariya va amaliyotida kasbiy-pedagogik erkinlikning yagona tizimi ishlab chiqilmagan. Demak, bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy-pedagogik erkinlikni shakllantirishga imkon beradigan metodikani ishlab chiqish zaruriyati borligi sezilib qoladi. Bunday metodika bo'lajak o'qituvchilarda har tomonlama mukammal bilim, pedagogik faoliyat usullarni bosqichlarga bo'lish, mustaqil ta'limda intiluvchan bo'lishi va kasbda barqaror, raqobatbardosh kadr bo'lishni ko'zlash psixologiyasini shakllantirish kerak.

## ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ахмадалиев Сидиқжон Йигиталиевич. Бўлажак меҳнат таълими ўқитувчиларини касбий-педагогик фаолиятга мослаштиришнинг илмий-методик асослари. Педагогика фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертацияси. Тошкент.: 2008. – С. 51-, 54-55.
2. Ажикин Г.И. Самостоятельная работа учащихся профтехучилищ процессе производственного обучения: Профпедагогика. – М.: Высшаяшкола, 1987. – С. 176.
3. Батышев С.Я. Трудовая подготовка школьников. – М.: Педагогика, 1981. – С. 128.
4. Боймуродов Г. Педагогик касбга тайёрларлик самараси. Узлуксиз таълим журнали. 2014. 3-сон. –Б. 42
5. Зеер Э.Ф. Психология профессионального образования. – Москва.: «Академия», 2013. –С. 38

ILMIY AXBOROT

---

6. Лукьянова М.И. Психолого-педагогическая компетентность учителя. // Педагогика. – 2001. – №10. – С. 56-61
7. Муслимов Н.А. Касб таълими ўқитувчисини касбий шакллантиришнинг назарий-методик асослари. Пед.фан док. Дисс... афтореферат. Тошкент.: 2007. –Б. 132
8. Рахимов Б.Х. Бўлажак ўқитувчида касбий маданий муносабатларини шакллантириш тизими. Тошкент.: Фан. 2005. –Б. 10.
9. Эгамбердиева Н.М. Маданий-инсонпарварлик ёндашув асосида талабаларни шахсий ҳам касбий ижтимоийлаштириш назарияси ва амалиёти. Автореферат. Тошкент.: 2010.-Б.17.